

ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΙΣ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ ΤΡΙΣ ΤΟΥ ΜΗΝΟΣ ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ

ΤΗΙ ΣΥΜΠΡΑΞΕΙ

ΒΛΑΣΙΟΥ ΣΚΟΡΑΕΛΗ, π. Διευθυντοῦ τοῦ Διδασκαλείου Πελοποννήσου, ΑΔΕΞΙΟΥ ΖΑΜΑΡΙΟΥ Διευθυντοῦ τῶν Ζαριφείων Διδασκαλείων ἐν Φιλιππουπόλει, ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΠΑΠΑΣΩΤΗΡΙΟΥ, Διευθυντοῦ τοῦ Διδασκαλείου Πελοποννήσου, ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ Δ. ΓΡΑΦΕΙΑΔΟΥ, ὑποδ. τοῦ Ὁρθανोटροφείου Χατζηκώστα.

ΕΝ ΤΗΙ ΗΜΕΔΑΠΗΙ

Συνδρομὴ ἑτησία προπληρωτέα
ἄραχ. 6

Παρακαλοῦμεν τοὺς καθυστεροῦν-
τας νὰ ἀποστείλωσιν αὐτὴν ἐν
συστημένῃ ἐπιστολῇ.

ΥΠΟ

Π. Π. ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ

ΓΡΑΦΕΙΑ : Ὁδὸς Ἀναγνωστοπούλου ἀριθ. 16. ματόσημα Τουρκίας (5 γρ. 1 φρ.

ΕΝ ΤΗΙ ΑΛΛΟΔΑΠΗΙ

Συνδρομὴ ἑτησία προπληρωτέα
φρ. χρ. 7

Ἀποστέλλεται διὰ συστημένης
ἐπιστολῆς εἰς μονόγρσσα γραμ-
ματόσημα Τουρκίας (5 γρ. 1 φρ.

Ἄριθ. 14

Ἐν Ἀθήναις τῇ 15 Ὀκτωβρίου 1893.

Ἔτος Β'.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ : Herbert Spencer. Περὶ διοικητικῆς μορφώσεως. Τρίτον ἀνάγνωσμα.— Ἀριστοτέλους Γραφειάδου περὶ λουτρῶν τῆς ἐργατικῆς κυρίως τάξεως.— Ἡ παιδαγωγικὴ ἐν τοῖς ἑλληνικοῖς σχολείοις καὶ γυμνασίοις.

HERBERT SPENCER

Β'. Περὶ διανοητικῆς μορφώσεως.

Τρίτον ἀνάγνωσμα.

Δὲν δύναται ἢ νὰ ὑπάρχη στενὴ συγγένεια με-
ταξὺ τῶν κατὰ διαφόρους χρόνους ἀναφανέντων παι-
δαγωγικῶν συστημάτων καὶ τῆς κοινωνικῆς κατα-
στάσεως τῶν ἀνθρώπων, μετ' ἧς ταῦτα συνυπῆρ-
ξαν. Ἀφ' οὗ ἀμφότερα πηγάζουσιν ἐκ μιᾶς κοινῆς
πηγῆς, τοῦ πνεύματος τοῦ ἔθνους, θὰ ἔχωσι κατ'
ἀνάγκην ὡς χαρακτηριστικὸν γνώρισμα καὶ ἡ ἀνα-
τροφὴ τῶν ἀνθρώπων καὶ ἡ κοινωνικὴ κατάστασις
αὐτῶν καὶ καθόλου αἰ σκέψεις καὶ αἰ πράξεις αὐτῶν
τὸν τύπον τῆς ἐποχῆς αὐτῆς κοινόν. Ὅτε οἱ ἄν-
θρωποι ἐδιδάσκοντο τί νὰ πιστεύουν καὶ πῶς νὰ ἀν-
τιλαμβάνωνται τῆς πίστεως αὐτῶν παρὰ προσώπου
θεωρουμένου ἀναμαρτήτου, ὅπερ εἰς οὐδένα ἐπέτρεπε
διάφορον ἀντίληψιν καὶ πίστιν, ἐπόμενον ἦτο καὶ ἡ
ἀνατροφὴ τῶν παιδῶν νὰ εἶναι καθαρῶς δογματι-
κῆ. Πίστευε καὶ μὴ ἐρεῦνα ἦτο ἡ ἀρχὴ τῆς ἐκ-
κλησίας, πίστευε καὶ μὴ ἐρεῦνα ἦτο καὶ ἡ ἀρχὴ τοῦ
σχολείου. Τούναντίον δέ, ὅτε ὁ προτεσταντισμὸς δι'
ἀγώνων πολλῶν ἀνεκτῆσατο τὸ δίκαιον τῆς ἐλευ-
θερίας τῶν πραγμάτων ἐρεῦνης καὶ ἕκαστος ἀπεδέ-
χετο ὡς ὀρθὸν καὶ ἀληθές, ὅπερ ὁ ὀρθὸς λόγος ἐλε-
γεν εἰς αὐτὸν τοιοῦτον, τότε ἐπῆλθε καὶ εἰς τὴν ἀ-
νατροφὴν ἀνάλογος μεταβολή, καθ' ἣν τὰ μαθήμα-
τα δὲν ἐπεβάλλοντο εἰς τὸν μαθητὴν, ἀλλ' ὑπε-
βάλλοντο εἰς τὴν κρίσιν καὶ τὴν ἐκτίμησιν αὐτοῦ.
Καὶ πάλιν, ὅτε ἐπεκράτει ὁ πολιτικὸς δεσποτισμὸς,
ὅστις ἦτο σκληρότατος εἰς τὰ προσταγμάτα του,
ὑφιστάμενος διὰ τῆς βίας καὶ τοῦ τρόμου, τιμωρῶν
μικρὰ πλημμελήματα διὰ θανάτου καὶ ἀδυσωπήτως
καὶ ἀπηνῶς κολάζων τὴν ἀπειθειαν, τότε ἀνεφάνη

κατ' ἀνάγκην καὶ σύστημα ἀνατροφῆς ὁμοίας αὐστη-
ρότητος, μετ' ἀνάγκην πολλὰ καὶ μετ' ἐπιβίβασιν βα-
ρείας κατὰ πάσης παραβάσεως, σύστημα ἀπολύ-
του δεσποτισμοῦ διατηρουμένου διὰ τῆς βλάβου καὶ
τῆς φυλακῆς. Ἐτέρωθεν δέ, ὅτε πάλιν ἀνεφάνησαν αἱ
πολιτικαὶ ἐλευθερίαι, ὅτε κατηργήθησαν νόμοι δε-
σμευόντες τὴν ἐλευθέραν τῶν ἀνθρώπων ἐργασίαν,
ὅτε οἱ ποινικοὶ νόμοι ἐβελτιώθησαν, παρατηρεῖται
ὁμοία καὶ πρὸς τὴν ἀνατροφὴν τῶν παιδῶν πρόο-
δος. Οἱ μαθηταὶ τῶν μαθητῶν μαλλόν ὑπ' ἀ-
γάπης πρὸς τὰ μαθήματα ἢ ὑπὸ φόβου, τὰ δὲ μέσα
πρὸς τὴν μάθησιν δὲν εἶναι πλέον αἰ τιμωρίαι, ἀλλ'
ἄλλα μέσα μαλακὰ καὶ φιλόφροντα. Κατόπιν δέ,
ὅτε οἱ ἄνθρωποι ἔζων εἰς τὴν ἀσκητικὴν ἐποχὴν,
καθ' ἣν ἐνόμιζον ὅτι θὰ ἀπολαύσωσι τῆς μακαριό-
τητος, εἰν ὑποβάλλωσιν ἑαυτοὺς εἰς ταλαιπωρίας,
ὅτι γίνονται ἐναρετώτεροι, ὅσῳ περισσοτέρων ἀπο-
λαύσεων στεροῦσιν ἑαυτοὺς, φυσικὸν ἦτο νὰ θεωρη-
ται ἐκείνῃ ἡ παιδείσις ἡ καλλίστη, ἣτις ἐπολέμει
ὅσον ἡδύνατο αὐστηρότερον τὰς ἐπιθυμίας τῶν παι-
δῶν καὶ ἐξηφάνιζεν πᾶσαν αὐτῶν αὐτενέργειαν.
Τούναντίον δὲ σήμερον, ὅτε οἱ ἄνθρωποι ἀρχίζουσι
νὰ ἐνοῶσιν ὅτι ἡ εὐδαιμονία καὶ ὁ πρὸς αὐτὴν πό-
θος εἶναι ἐπιτετραμμένα εἰς πάντα ἄνθρωπον, ὅτε
αἱ ὥραι τῆς ἐργασίας βαθμηδὸν ἐλαττοῦνται καὶ
φροντὶς γίνεται, ἵνα ὁ λαὸς ἀπολαύῃ τῶν εὐγενῶν
ἀπολαύσεων, ἀρχίζουσι καὶ γονεῖς καὶ διδάσκαλοι
νὰ ἐνοῶσιν ὅτι ἀφόβως δύνανται νὰ ἐνοῶσιν εἰς
τινας παιδικὰς ἐπιθυμίας, ὅτι μάλιστα πρέπει νὰ
εὐνοῶσιν τὰ παιδικὰ παίγνια, καὶ ὅτι αἱ τάσεις τοῦ
ὠριμάζοντος πνεύματος δὲν εἶναι ὁά τὸσον διαβολι-
κόν, ὅσον πρότερον ἐπιστεῦτο. Οἱ καιροί, καθ' οὓς
ἐπιστεῦτο ὅτι τὰ ἐπιτηδεύματα ἔπρεπε νὰ ὑπο-
στηρίζωνται μετ' ἐπιθυμίας καὶ ἀπαγορεύσεις, ὅτι εἰς
τοὺς ἐργασιαρχὰς ἔπρεπε νὰ ὀρίζεται τὸ ὑλικόν,
ἡ ποιότης καὶ ἡ τιμὴ τῶν προϊόντων, ὅτι ἡ ἀξία

των χρημάτων να δρίζεται δια νόμων, τοιούτοι καιροί κατ' ανάγκην θα παρήγον και ιδέας περι ανατροφής των παιδων, ότι ο νοῦς αὐτῶν ἔπρεπε να διαπλάσσηται καθ' ὠρισμένα παραγγέλματα και κανόνες, ότι τὸ πνεῦμα των μαθητῶν παρέχεται ὑπὸ τοῦ διδασκάλου, ότι τὸ παιδίον εἶναι ἐν δοχεῖον, εἰς ὃ ἀρκεῖ να ῥιφθῶσιν αἱ γνώσεις, ἵνα ἀνεγερθῇ τὸ πνευματικὸν οἰκοδόμημα κατὰ τὸ ιδεῶδες τοῦ διδασκάλου.

Κατὰ τὴν παροῦσαν ὁμως ἐποχὴν, καθ' ἣν ἀναγνωρίζεται ὁσημέραι ἡ ἀλήθεια ὅτι ἐν τῷ κόσμῳ πρέπει να ὑπάρχη μείζων αὐτοδιοικήσις ἢ ὅση ὑπῆρχε πρότερον, ὅτι και τὸ ἐμπόριον και ἡ γεωργία και ἡ ναυτικὴ και πᾶσα ἄλλη ἐργασία εὐδοκίμει καλλιτέρον, ὅταν δὲν διευθύνηται ἐκ των ἄνωθεν, ὅτι αἱ κυβερνήσεις εὐδοκίμοῦσιν, ὅταν προέρχωνται ἐκ τοῦ ἔθνους αὐτοῦ και δὲν ἐπιβάλλωνται ἐξ ὄψεως, διδασκόμεθα συγχρόνως ὅτι ὑπάρχει και ἐν τῷ πνευματικῷ φυσικῇ ἀνάπτυξί, ἣτις δὲν δύναται να διαταραχθῇ ἀνευ σπουδαίας βλάβης, ὅτι εἰς τὸ ἀναπτυσσόμενον πνεῦμα δὲν δικαιούμεθα να ἐπιβάλλωμεν δια τῆς βίας τοὺς τεχνικούς ἡμῶν τύπους και ὅτι ἡ ψυχολογία ἀποκαλύπτει ἡμῖν τὸν νόμον τῆς προσφοράς και τῆς ζητήσεως, οὗς πρέπει πάντως να ἀκολουθῶμεν, ἂν δὲν θέλωμεν να προξενήσωμεν βλάβην.

Ἐκ των ἀνωτέρω εἰρημένων βλέπομεν ὅτι τὸ παιδαγωγικὸν σύστημα τῆς ἀνατροφῆς και ἐν τῷ αὐθαίρετῳ αὐτοῦ δογματισμῷ και ἐν τῇ σκληρᾷ ἀγωγῇ, και ἐν ταῖς αὐστηραῖς ἀπαγορεύσεσι και ἐν τῷ ἀσκητικῷ βίῳ και ἐν τῇ πίστει αὐτοῦ πρὸς τὴν δύναμιν των ἀνθρωπίνων προὑπολογισμῶν και διατάξεων εἶχε στενὴν σχέσιν μετὰ τὰ σύγχρονα συστήματα τοῦ κοινωνικοῦ βίου, και ὅτι ἀπαράλλακτα και σήμερον τὸ ἐπικρατοῦν σύστημα τῆς ἀνατροφῆς εἶναι ἀνάλογον πρὸς τοὺς φιλελευθέρους ἡμῶν θρησκευτικούς και πολιτικούς θεσμούς.

Πᾶσα γνώμη ἀνθρωπίνῃ διατρέχει τρεῖς φάσεις πρῶτον γίνεται ἀποδεκτὴ παρὰ τοῦ πλήθους ἄβασανίστως, δεύτερον ἀντιλέγουσιν εἰς αὐτὴν οἱ ἐπιστήμονες και τρίτον συμφωνοῦσι πρὸς τούτους οἱ ἐπαίοντες. Πρότερον ἐπικράτει ὁμοιότης εἰς τὴν πίστιν των ἀνθρώπων, πάντες ἀνῆκον εἰς τὴν καθολικὴν πίστιν, πάντες ἦσαν μοναρχικαί, πάντες ἦσαν μαθηταὶ τοῦ Ἀριστοτέλους και οὐδεὶς ἐσκέπτετο να ζητήσῃ τὸν λόγον τῆς πίστεώς του, οὐδεὶς ἐζήτει να μάθῃ δια τί να διδάσκωνται ἐξαιρετικῶς αὐτὰ τὰ μαθήματα ἐν τοῖς σχολείοις και οὐχὶ ἄλλα. Ἄλλ' εἰς τὴν καθολικὴν ταύτην ὁμοφωνίαν ἤρχισεν να γεννᾶται ἀντίδρασις, ἣτις ἐξῆρεν τὴν ἐλευθερίαν τοῦ ἀνθρώπου σκέψιν και ἐνέργειαν. Ἡ ἀντίδρασις αὕτη και ἡ ἰδιαιτέρα τιμὴ εἰς τὴν προσωπικὴν τοῦ ἀνθρώπου ἐλευθερίαν παρήγαγε τὸν προτεσταντισμὸν και ἔκτοτε ὁ ἀριθμὸς των αἱρέσεων καθ' ἑκάστην πολλαπλασιάζεται οὐ μόνον εἰς θρησκευτικὰ ζητήματα ἀλλὰ και εἰς πολιτικά. Ἡ φροντίς περὶ δια-

τηρήσεως και ἀναπτύξεως τῆς προσωπικῆς ἐλευθερίας ἔφερε τὴν Βαβωνικὴν ἐπανάστασιν, ἐξ ἧς χρονολογοῦνται διάφορα νέα συστήματα τῆς φιλοσοφικῆς των πραγμάτων ἐρεύνης και διάφοροι μέθοδοι τῆς μορφώσεως τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος ἐμφανίζονται. Ἐκτοτε οἱ ἀνθρωποὶ ἤρχισαν να θεωρῶσι μόνον ἐκείνην τὴν γνώμην ὀρθὴν, περὶ ἧς σκεφθέντες ἐπέστησαν ὅτι εἶναι τοιαύτη, πᾶσαν δὲ ἄλλην πλημμελῆ, χωρὶς ν' ἀποβλέπωσι ποσῶς τίς τὴν γνώμην ταύτην εἶπε πάσας, φιλόσοφος, βασιλεὺς ἢ διδασκαλός.

Ἡ ἐλευθερία αὕτη τῆς ἀπροκαταλήπτου των πραγμάτων ἐξετάσεως παρήγαγε ποικιλίαν διαφόρων συστημάτων και ἐν πάσῃ ἄλλῃ ἐπιστήμῃ και ἐν τῇ παιδαγωγικῇ ὡσαύτως. Καὶ οἱ πολλοὶ συνηθίζουσι να κατακρίνωσι τὴν ποικιλίαν ταύτην, ἐν ᾧ ὁ βαθεύς ἐρευνητῆς των πραγμάτων ἀναγνωρίζει ἐν τῇ ποικιλίᾳ των γνώμων αὐτῶν τὸ μέσον πρὸς ἀνεύρεσιν τέλος τοῦ ὀρθοῦ λογικοῦ συστήματος. Ἐν τοῖς ζητήμασι τῆς ἀνατροφῆς ἢ διαίρεισι τῆς ἐργασίας θὰ διευκολύνῃ τὴν ἐρευναν και θὰ φθάσωμεν τέλος πάντων εἰς ἐν ἀποτέλεσμα. Ἐὰν εἶχομεν τὴν ὀρθὴν τῆς ἀνατροφῆς μέθοδον, τότε βεβαίως πᾶσα ἀπομάκρυνσις ἐξ αὐτῆς θὰ ἦτο βλαβερὰ. Ἄλλ' ἐπειδὴ νῦν πρόκειται να εὐρωμεν τὴν ὀρθὴν ταύτην μέθοδον, ὡς ἐργασίαν των πολυαριθμῶν ἐρευνητῶν, ὧν αἱ ἐρευναι τρέπονται ἄλλων εἰς ἄλλας διευθύνσεις, αὐταὶ πρέπει να θεωρῶνται ὡς πολῦτιμον κεφάλαιον πρὸς εὔρεσιν τῆς μεθόδου ταύτης. Ἐκαστος τούτων κατέχεται ὑπὸ μίας ιδέας, ἣτις πιθανὸν να στηρίζεται εἰς περισσότερα ἢ ὀλιγώτερα γεγονότα, ἄλλος πάλιν μετὰ ζήλου προσπαθεῖ να ἀποδείξῃ τὴν χρησιμότητά του σχεδίου του, και διατὰ πλῆθος μέσων ζητεῖ να πείσῃ τοὺς ἄλλους περὶ τῆς ὀρθότητος των ιδεῶν του και δεικνύεται ἀκαταπόνητος να καταστήσῃ εἰς πάντας γνωστὰ τὰ κατορθώματά του. Ἄλλος πάλιν ἐμφανίζεται ὡς ἀδυσώπητος κριτῆς των ιδεῶν των ἄλλων.

Δια τῆς συνεργασίας δὲ ταύτης των δυνάμεων πάντως θὰ προκύψῃ μία βαθμιαία προσέγγισις εἰς τὴν ὀρθὴν μέθοδον. Πᾶν μέρος τῆς ὀρθῆς μεθόδου, ὅπερ ἕκαστος ἀνακαλύπτει εἴτε μικρὸν εἶναι εἴτε μέγα, ἐπειδὴ ἀδιαλείπτως ὑπόκειται εἰς τὴν βύσσον, θὰ ἀναγνωρισθῇ, τὸ πλημμελές, ὅπερ ἐνυπάρχει εἰς αὐτό, δια των ἐπανειλημμένων δοκιμῶν και ἀποτυχῶν θὰ ἀποκριθῇ και θὰ ἀποβληθῇ. Καὶ δια τῆς διατηρήσεως τῆς ἀληθείας και ἀποβολῆς τῆς πλάνης θὰ σχηματισθῇ σὺν τῷ χρόνῳ ἐν σύστημα διδασκαλίας πλήρες και ἀμεμπτον. Ὅσον κακαὶ και ἂν ὦσιν αἱ πλάναι, ἄς ἐμφανίζουσιν ἡμῖν τὰ διάφορα παιδαγωγικὰ συστήματα, ἐν τούτοις αὐταὶ πρέπει να θεωρῶνται ὡς ἀναγκαῖοι μεταβατικοὶ σταθμοὶ πρὸς εὔρεσιν τῆς ἀληθείας.

Τούτων οὕτως ἐχόντων, δὲν δυνάμεθα σήμερον ἄραγε ἐκ των μέχρι τούδε γενομένων ἐργασιῶν να πορισθῶμεν ἀσφαλές τι κέρδος; Δὲν δικαιούμεθα κατόπιν μίας πεντηκονταετοῦς ἐργασίας εἰς διδασκαλίαν,

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΓΡΑΦΕΙΑΔΟΥ
ΠΕΡΙ ΛΟΥΤΡΩΝ
ΤΗΣ ΕΡΓΑΤΙΚΗΣ ΚΥΡΙΩΣ ΤΑΞΕΩΣ
In balneis salus.

εἰς πειράματα, εἰς συγκρίσεις των ἀποτελεσμάτων, να ἐλπίζωμεν ὅτι ἐγένοντο βήματα τινὰ πρὸς τὴν ἀλήθειαν; Κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο ἄλλαι μέθοδοι ἐδοκιμάσθησαν και ἐγκατελείφθησαν, ἄλλαι πάλιν ἀνεφάνησαν και ἐπικράτησαν και νῦν ἐμφανίζονται νέα τείνουσαι να παραγκωνίσωσι τὰς ἄλλας. Ἐν πάσαις ταύταις ταῖς μεταβολαῖς βλέπομεν κοινὰ τινὰ γνωρίσματα, κοινὰς τινὰς τάσεις, αἵτινες δύνανται να χρησιμεύσωσιν ἡμῖν ὡς ὁδηγὸς πρὸς τὴν εὔρεσιν τῆς ἀληθείας. Δια τούτο ἄς ρίψωμεν ἐν βλέμμα εἰς τὴν ἀνατροφὴν τοῦ παρελθόντος και παρόντος και ἄς ἐξετάσωμεν τὰ ἀντίθετα αὐτῶν μέρη, τὰ φανερότερα τοῦλάχιστον. Μετὰ τὴν καταπολέμησιν μιᾶς πλάνης συνήθως ἐπικρατοῦσιν αἱ ἀντίθετοι γνώμαι. Τοῦτ' αὐτὸ συνέβη και ἐν τῇ ἀνατροφῇ. Εἰς ἐποχὴν καθ' ἣν οἱ ἀνθρωποὶ ἐπεμελοῦντο ἀποκλειστικῶς τοῦ σώματος, ἠκολούθησεν ἐποχὴ καθ' ἣν ἡ μόνη φροντίς των ἀνθρώπων ἦτο ἡ ἀνάπτυξις τοῦ πνεύματος, καθ' ἣν διετῇ ἢ τριετῇ παιδίᾳ εἶχον πρὸ αὐτῶν διδασκτικὰ βιβλία και ἀνεγίνωσκον, διότι ἡ ἀπόκτησις γνώσεων θεωρεῖτο ὡς ἡ μόνη ἀναγκαῖα ἐργασία.

Ἄλλ' ἀφ' οὗ ἀποδείχθη και τῆς ἀκρότητος ταύτης ἡ πλάνη, τότε ἡ πρόοδος ἐγένετο δια τούτου ὅτι αἱ ἀντιμαχόμεναι ἀκρότητες τίθενται εἰς τὴν οἰκείαν αὐτῶν θέσιν και θεωροῦνται ὡς τὰ ἀντίθετα μέρη μιᾶς και τῆς αὐτῆς ἀληθείας. Κατὰ ταῦτα σήμερον θεωρεῖται ὡς ἀλήθεια ἀδιαφιλονίκητος ὅτι και περὶ σώματος και περὶ πνεύματος πρέπει να ληφθῇ σπουδαιότατη φροντίς και ἀμφοτέρω να ἀναπτυχῶσιν. Ἡ βία παιδείσεως ἐγκατελείφθη παρὰ πάντων, τὸ δὲ ὄνομα τῆς προώρου παιδείσεως προξενεῖ φρικτὴν. Οἱ ἀνθρωποὶ ἄρχονται να κατανοῶσι ὅτι πρώτη ἀπαίτησις εἶναι να δύναται τις να ζῆ, να εἶναι καρτερόν ζῶον. Καὶ ὁ κάλλιστος ἐγκέφαλος ἐλάχιστα μᾶς ὠφελεῖ, ὅταν δὲν ὑπάρχη ἰκανὴ ζωικὴ δύναμις, δι' ἧς να δύναται οὗτος να ἐργασθῇ. Καὶ δια τούτου τὸ να θέλῃ τις να διατηρῇ τὸ ἐνθυσιάζον τὴν πηγὴν τοῦ ἐτέρου, τὴν σήμερον θεωρεῖται ὡς καθαρὰ μωρία, ἣν ἀποδεικνύει τρανότης ἢ ἀχρηστία των θαυμασιοπαίδων. Καὶ ἐνταῦθα καταφαίνεται ἡ βαθυτέρα ἐννοία τοῦ γνωμικοῦ. «Τὸ μυστηριῶδες τῆς ἀνατροφῆς εἶναι να γινώσκῃ τις σοφῶς να κατατρίβῃ τὸν χρόνον».

Ἡ πρότερον πανταχοῦ ἐπικρατοῦσα μέθοδος τῆς ἀποστηθίσεως των μαθημάτων περιπίπτει ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν εἰς ἀδοξίαν. Πάντες οἱ σπουδαιότεροι των νεωτέρων παιδαγωγικῶν καταδικάζουσι τὴν μέθοδον, καθ' ἣν διδάσκετο πάλαι ἡ πρώτη ἀνάγκωσις. Ἐπ' ἴσης ὁ κεφαλισμὸς ἐν τῇ ἀριθμητικῇ σήμερον διδάσκεται πειραματικῶς. Καὶ ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τῆς γλώσσης ἡ μέθοδος τῆς λατινικῆς σχολῆς βαθμηδὸν παραγκωνίζεται δι' ἄλλης μεθόδου στηριζομένης εἰς τὴν φυσικὴν ὁδὸν τῆς αὐτενεργείας των μαθητῶν, ἣν ἀκολουθοῦσι τὰ παιδία και ὅταν μανθάνωσι τὴν μητρικὴν των γλῶσσαν.

Ἄφ' οὗ τοῦ πρακτικὸν πνεῦμα των νεωτέρων χρόνων ἤρξατο να περιβάλλῃ σχεδὸν πάντα τὸν πεπολιτισμένον κόσμον ὡς δευτέρα τρόπον τινὰ ἀτμόσφαιρα, ἀφ' οὗ δὲν θεωρεῖται πλέον ὡς ἄσκαπος πολυτέλεια ἢ διδασκαλία τῆς Φυσιολογίας και Ὑγιεινῆς και ἐν αὐτοῖς τοῖς δημοτικοῖς σχολείοις, ἐγένετο καταφανὴς ἡ ἀνάγκη τῆς τάξεως και καθαρότητος καθόλου και ἰδίως τῆς τοῦ σώματος. Ἡ Φυσιολογία και ἡ Ὑγιεινὴ, ἡ Ἡθικὴ και ἡ Αἰσθητικὴ ἐρρηξαν και ῥηγγύουσι Στεντορεῖαν φωνὴν ὑπὲρ τῆς εἰς τὰς πόλεις και ἰδίως τὰς μεγαλοπόλεις εἰσαγωγῆς των λουτρῶν, ὑπὲρ τῆς συστηματικῆς αὐτῶν λειτουργίας και τῆς ὅσον οἶόν τε κοινοτέρας αὐτῶν χρήσεως. Καὶ δικαίως διότι ἀνευ καθαρότητος τὸ δέρμα δὲν δύναται να ἐκτελῇ τὰς ποικίλας φυσιολογικὰς αὐτοῦ λειτουργίας. Τὰ δ' ἐντεῦθεν ἀποτελέσματα οὐ μόνον βλαβερὰ τῷ ἀτόμῳ εἶνε, ἀλλὰ και ἀσχημίαν φέρουσιν ὅπου καθόλου γίνεται συνάθροισις ἀνθρώπων, μάλιστα δὲ ἐν τῇ ἐστία τοῦ ὑψηλοῦ και τοῦ καλοῦ: ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ και τῷ θεάτρῳ (Πρὸβλ. Ἐκπαίδευσιν 1893 φύλλ. . .).

Ἡ ἐν τοῖς σεμνοῖς τούτοις τόποις συνήθης κακοσμία δὲν προέρχεται τόσον ἐκ τῆς καύσεως τοῦ φωταερίου τοῦ καπνοῦ των κηρίων κ.τ.τ., ὅσον ἐκ τῆς ἐξατμίσεως—ἐνεκα τῆς ὑψηλοτέρας θερμοκρασίας—των ἀκαθαρσιῶν των ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ δέρματος συμπεπηγμένων και ἀποτελουσῶν αἰσχρὸν τοῦ ἀνθρώπου κάλυμμα, κωλύον τὴν ἀθελον διαπνοὴν τοῦ σώματος. Ἐνεκα δὲ τούτου μυρία γεννῶνται νόσοι ἐν τῷ ὀργανισμῷ κατὰ τὸ μᾶλλον και ἤττον ὀχληραί, ἐνίοτε δὲ και ὀλέθρια. Πειράματα ἐπὶ ζῶων ἀπέβησαν λίαν διδασκτικὰ εἰς τὸν ἀνθρωπον. 1) Πρὸς δὲ τούτοις και ἀηδία τῆς γεννᾶται ἐν τῷ ὀρθῶς πεπολιτισμένῳ, ἐμποδίζουσα αὐτὸν να παραδοθῇ ὅλη ψυχῇ, ὡς πρέπει, τῇ προσευχῇ ἢ τῇ ἀπολαύσει τοῦ καλοῦ. Ἄντι δὲ γαλήνης και τέρψεως ἀγανάκτησιν ὁ τοιοῦτος αἰσθάνεται δια τὴν ἀμέλειαν και ἀδιαφορίαν των περὶ αὐτόν, οὐ μόνον των ἀνηκόντων εἰς τὴν ἐργατικὴν τάξιν, ἀλλὰ και ἄλλων, δυναμένων, ὡς ἐκ τοῦ ἐπαγγέλματος των, να τηρῶσι πάντοτε πραγματικὴν καθαρότητα, οὐχὶ δὲ στίλβουσαν μόνον. Ὁ φέρων πένθος εἰς τοὺς ὀνυχας και μ' ὄλον τὸν τοῦ νεωτάτου τρόπου ἱματισμὸν του δὲν δύναται να ἔχει τὴν ἀξίωσιν ὅτι τηρεῖ πραγματικὴν καθαρότητα:

1) Τρεῖς, κατὰ Bouley, ἴπποι ἐπικεχρισμένοι ἀπέθανον ἐκ βραδείας ἀσφυξίας ὀλίγας τινὰς ἡμέρας μετὰ τὴν ἐπιχορυσιν, τὰ δὲ σπλάγχνα αὐτῶν και οἱ πνεύμονες εὐρέθησαν κατὰ τὴν νεκροψίαν πλήρη μέλανος αἵματος.

»Οὐ χρυσὸς πᾶν ὅ,τι στίλβει. 1)»
διδασκόμεθα «ἐν τῷ Ἐμπορῷ τῆς Βενετίας» τοῦ
μεγάλου Σαίξπηρου.

Ἡ περὶ ἡμᾶς ἀκαθαρσία εἶνε μείζων ἢ ὅσον τίς
υπολαμβάνει. Ὁ Dr. Mittmann (Virchow's
Archiv) ἐσχάτως διδάσκει ἡμᾶς ὅτι εἰς τὸν ῥύπον
τῶν ὀνύχων ἐμφωλεύουσιν 78 διάφορα εἶδη βακ-
τηριδίων! Ἡμεῖς δὲ φιλοξενούμεν λίαν φιλοζῶως
αὐτά, φέροντες τοὺς δακτύλους εἰς τὸ στόμα, τὴν
ρίνα, καθαρίζοντες διὰ τῶν ὀνύχων τοὺς ὀδόντας
κ.λ., καὶ λησιμονοῦντες ὅτι ἡ καλὴ ἀνατροφή εἶνε,
εἰ μὴ τι ἄλλο, τοῦλάχιστον θυγάτηρ τῆς Ὑγιεινῆς,
ἀμφοτέραι δὲ ἀποτελοῦσι κοινὸν χαρακτηριστικὸν
τοῦ πολιτισμοῦ παντὸς ἔθνους, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ
παράγοντές εἰσι σπουδαιότατοι τῆς κοινῆς εὐμε-
ρίας. Τροφή, ἀήρ, φῶς, λουτρῶν—ἰδοὺ τὰ κύρια
σημεῖα, περὶ τὰ ὁποῖα δεόν νὰ στρέφεται ἀνάσας
ἢ προσοχὴ καὶ μελέτη παντὸς ἀρμοδίου πρὸς βελ-
τίωσιν τῆς καταστάσεως τοῦ λαοῦ.

Ἡμεῖς, εἰ καὶ κολυμβώμεν ἐν ὤκεανῷ κονιορτοῦ
καὶ παντοδαποῦ ῥύπου τῆς πόλεως, στερούμεθα ὅλως
τῆς ἐκ τῶν λουτρῶν εὐεργεσίας, λουτρῶν, ἔνοσιται,
τελείων καὶ εὐθηνῶν ἅμα, ἄρα προσιτῶν εἰς πάν-
τας, ὡς θὰ ἴδωμεν ἐν τοῖς ἐπομένοις. Εὐελπιστοῦμεν
ὅτι σὺν τῷ χρόνῳ θέλει εἰσαχθῆ καὶ παρ' ἡμῖν τοι-
οῦτο κατάλληλον σύστημα λαϊκῶν λουτρῶν. Ἦδη
ἐν Σερβίᾳ οὐ πρὸ πολλοῦ εἰσήχθη τοιοῦτον ὑπὸ τῆς
πολιτείας, δαπανησάσης πρὸς τοῦτο ἄνω τοῦ ἑκα-
τομμυρίου φράγκων. Αἱ ἐλλείψεις ἡμῶν εἶνε βεβαί-
ως πολλαὶ καὶ ποικίλαι καὶ δὲν δύνανται ν' ἀρθῶ-
σιν ἐν τῷ ἅμα. Καὶ ἐν τῇ Ἑσπερίᾳ αὐτῇ, τῇ βρι-
θούσῃ ἀνδρῶν ζηλωτῶν παντὸς καλοῦ καὶ εὐγενοῦς,
πολλαὶ ὑπάρχουσιν ἐτι ἐλλείψεις καὶ ὡς πρὸς τὸ
κεφάλαιον τοῦτο τῆς δημοσίας Ὑγιεινῆς καὶ τῆς
ἀνθρωπίνης ἀξιοπροπέιαις, καὶ πολλὰ καὶ δίκαια
εἰγείρονται παράπονα παρ' ἀνδρῶν, οἵτινες ἀρμοδίως
ἢ μὴ, μεριμνῶσι καὶ πράγματα ἔχουσιν ὑπὲρ τῆς
βελτιώσεως τῶν τοῦ πλήθους, ἐσχάτως δὲ ἤρξαντο
οὗτοι καὶ πρακτικωτέρως ἐργασίας. Ἐπαύσαντο δὴ-
λον ὅτι τῶν ὀμιλιῶν καὶ διατριβῶν κ.τ.λ. καὶ προ-
ώθησαν τὸ ζήτημα ἐπὶ τὴν ὁδὸν τὴν πρὸς τὸ ἔθος,
ἣτις εἶνε, ἄτε βαθεῖα, σιωπηρά. Αἱ φωναὶ καὶ ὁ
θόρυβος ἀείποτε προηγοῦνται, καὶ κινδυνεύει ἀνευ
τούτων ἢ τι ἢ οὐδὲν νὰ κατορθωθῆ. Οὕτω καὶ ἀνευ
τοῦ θορύβου τῶν ῥυακίων δὲν δύναται ν' ἀποτελε-
σθῆ ἡ μεγαλοπρεπὴς τοῦ ποταμοῦ σιγή. Τὰ βαθεῖα
ὔδατα εἶνε μᾶλλον σιωπηλά, ἔχοντα πολὺ μακρὰν
τάς πηγὰς τῶν ἢ δὲ κοινὴ φράσις: «ἀπὸ ἡσυχο
ποτάμι νὰ φοβᾶσαι! ἀδεικνύει τὴν παρατηρητικό-
τητα τοῦ λαοῦ. Λοιπὸν καὶ ἡμεῖς μακρόθεν ἐκ τῶν
ἀφανῶν που πηγῶν ἀρξώμεθα τοῦ ἐκπολιτιστικοῦ
ἡμῶν ἔργου. Εἶνε δὲ αὐταὶ αἱ πηγαὶ: ὁ οἶκος καὶ
τὸ σχολεῖον.

Ἐνθυμούμεθα εἰκόνα τινὰ τῆς ζωγράφου Αὐγού-

«All that glisters is not Gold.»

στης Λουδοβίκου παριστάνουσαν τὸ κατὰ Κυριακὴν
λουτρῶν (Sonntags waesche) μικρῶν παιδῶν ἐν
τῷ ἐσωτερικῷ χωρικῷ οἴκῳ. Ἡ εἰκὼν ἐλήφθη ὑπὸ
τῆς καλλιτέχνιδος ἐκ τοῦ συνήθους γερμανικοῦ βίου,
οὔτινος καὶ ἡ ἐλάχιστη ἔκφανσις ἐνέχει ἐνδιαφέρον.
Τοῦτον δὲ μᾶλλον τὸν βίον πρῶτιστα, οἰκεῖον φύσει
αὐτῷ, εἶχε βεβαίως καὶ ὁ ποιητής, συμβουλευῶν
ἐν τῷ προλόγῳ τοῦ «Φαύστου» τοὺς δραματικούς
ποιητὰς:

«Τὴν χεῖρα μόνον ἔμβαλε ἐν τῷ σφριγῶντι βίῳ,
Καὶ ἔνθα δρᾶξῃ ἂν αὐτοῦ ἐστὶν ἐνδιαφέρον.»

Εὐτυχὲς τὸ ἔθνος, ἐν ᾧ ὁ συνήθης βίος τοσοῦτον
ἐνέχει πλοῦτον τοῦ ἀληθοῦς καὶ τοῦ καλοῦ, ὃν μετὰ
δικαίαις ὑπερφηφάνιας κηρύττουσιν ἀνά τὴν ὑφήλιον
οἱ καλλιτέχναι καὶ οἱ ποιηταὶ! Ὁ ἡμέτερος βίος
εἶνε σχετικῶς πτωχὸς εἰς θέματα βῆσιν ἔχοντα τὸν
ὕψιστον πολιτισμὸν. Ἐν τούτοις πολλὰς ἐμπνεύσεις καὶ
ἐκ τούτου ἠντλησαν καὶ ἡμέτεροι καλλιτέχναι, ὡς
οἱ ἐν Μονάχῳ καθηγηταὶ τῆς Ἀκαδημίας Γκιζίης
καὶ Ἰακωβίδης, ὁ ἐν τῷ ἡμέτερῳ Πολυτεχνεῖῳ γη-
ραιὸς καθηγητὴς κ. Λύτρας κ. ἄ.

Βαρύτατον ἔργον ἀνέθηκεν ἡμῖν οἱ ἔνδοξοι ἡμῶν
πρόγονοι, τὴν ἀνάκτησιν τῆς δόξης τοῦ πολιτισμοῦ
αὐτῶν. Διὸ καὶ εἰς τὸ κεφάλαιον ἐτι τοῦτο τοῦ
πολιτισμοῦ, τῆς ὑγείας καὶ τοῦ κάλλους ὀφειλομεν
νὰ χωρήσωμεν ἐπὶ τὰ ἀνεξίτηλα ἔχνη ἐκείνων, ἐφ'
ἃ καὶ οἱ συνετοὶ χωροῦσι σήμερον λαοὶ τῆς Ἑσπε-
ρίας.

Θαυμάζεται τὸ πλῆθος καὶ ἡ πολυτέλεια τῶν
Ῥωμαϊκῶν βαλανείων. Ἐν τούτοις ἡ Ῥώμη οὐ μόνον
νὰ ποιῆ παρὰ τῆς Ἑλλάδος ἐδιδάχθη, ἀλλὰ
καὶ νὰ λούηται.

Τὰ θαλάσσια λουτρά ἦσαν ἀνέκαθεν ἐν χρήσει ἐν
τῇ ἡμέτερᾳ χώρᾳ. Οἱ ἡμέτεροι πρόγονοι ἐγίνωσκον
κάλιστα τὴν ἐκ τούτων ὠφέλειαν καὶ τὴν καὶ ὑπὸ
αἰσθητικῆν ἔποσιν σημασίαν αὐτῶν 2) δόντες αὐτοῖς
ὡς ἐκ τούτου καὶ θρησκευτικὸν χαρακτῆρα διὰ τῆς
εἰσαγωγῆς αὐτῶν εἰς τὴν τελετὴν τῶν Ἑλευσινίων
μυστηρίων. Τὰ χλιαρὰ εἶνε περιττὸν νὰ εἰπωμεν ὅτι
ἦσαν τοῖς πᾶσι γνωστὰ, παρεχόμενα μάλιστα εἰς τὸν
λαὸν καὶ δωρεὰν κατὰ τὰς δριμυίας χειμερινὰς
ἡμέρας. Αὐτὸ δ' ἐτι τοῦτο τὸ νεώτατον καὶ πρα-
κτικώτατον λουτρῶν σύστημα τῶν καλουμένων κα-
ταχυτικῶν (Brausebaeder, douches) ἦτο γνωστὸν
τοῖς ἡμέτεροις προγόνοις, ὡς μαρτυρεῖ, κατὰ Las-
sar, ἀγγεῖόν τι ἐκ Volci εὐρισκόμενον ἐν τῷ Βερο-
λινεῖῳ Μουσεῖῳ. Τοῖς Ἑλλησιν εἶχε καταστῆ εἰς
ἡ χρῆσις τῶν λουτρῶν. Βεβυθισμένοι εἰς σκέψεις
ἐβυθίζοντο ἀσυναίσθητως, ὡς εἰπεῖν, καὶ εἰς τὸ ὕ-
δαρ. Εἰς ἐν λουτρῶν τοῦ Ἀρχιμήδους ὀφειλομεν, ὡς

1) «Greiff nur Rineiu in 's volle Menschenleben,
Und wo ihr's packt, da ist 's interessant!»

2) Πρὸς τὸν μῦθον τῆς γεννήσεως τῆς Ἀφροδίτης καὶ
ὅλον ἐκεῖνον τὸν λάμπρον, τὸν χαρίεντα, τὸν μυστηριώδη
κόσμον τῶν Νηρηίδων, τῶν μυριοπληθῶν νυμφῶν: Νηιδῶν
Λιμνιάδων, Πηταμηίδων, Κρηνηίδων κ.λ.

γνωστὸν, τὴν περὶ τοῦ εἰδικοῦ βάρους στατικὴν
θεωρίαν.

Χιλιάδες ἀνθρώπων ἐν Ῥώμῃ ἐλούοντο ταῦτοχρό-
νως ἐν ταῖς θερμαῖς τῆς κίωνίας πόλεως. Τὰ λου-
τρά ταῦτα ἀπὸ Αὐγούστου μέχρι τοῦ Μεγάλου
Κωνταντίνου ἔσχον τὴν μεγίστην αὐτῶν ἀκμὴν κατὰ
τε τὴν πολυτέλειαν καὶ τὰλλα, μὴ ἐξαιρουμένης
καὶ τῆς εὐθηνίας· διότι ἕκαστον λουτρῶν εἰδίδετο,
καὶ μ' ὄλην τὴν πολυτέλειαν, ἀντὶ 5 μόνον λεπτῶν.
Ὅτε ὁ Μ. Κωνσταντῖνος κατέστησεν ἔδραν αὐτοῦ
τὸ Βυζάντιον, ὑπῆρχον ἐν Ῥώμῃ περὶ τὰ 856 κατα-
στήματα λουτρῶν διὰ τὸν λαόν. Ἐξωδεύοντο δὲ
750 ἑκατομμ. λίτραι ὕδατος, ἐνῶ λ.χ. σήμερον ἐν
Βερίλινῳ, καὶ μ' ὄλην τὴν ἐν τοῖς πολυαριθμοῖς
βιομηχανικοῖς καταστήμασι, λουτροῖς κ.λ. ἀφθονον
χρῆσιν ὕδατος, δὲν ἐξοδεύονται παρὰ 100 ἑκατομμ.
μόνον λίτραι. Παρ' ἡμῖν δ' ἐν Ἑλλάδι, τῇ ἐλευ-
θέρᾳ ἰδίως, ἀμφιβάλλω ἂν ἐξοδεύηται καὶ ἐν μόνον
ἑκατομμ. πρὸς τοιοῦτον σκοπόν.

Οἱ τῆς Ἑσπερίας καθόλου καὶ μάλιστα οἱ Γερ-
μανοὶ εἶνε ὑπερήφανοι ὅτι κατώρθωσαν νὰ ἐλαττωθῇ
ἡ τιμὴ ἑκάστου λουτροῦ εἰς 25-30 Pf. (40-50
περίπου λεπτά), καὶ τοῦτο διὰ τὸν λαόν. Ὅσον
ἀφορᾷ εὐαριθμὰ τινα καταστήματα ἔχουσι τῷ ὄντι
δίκαιον νὰ καυχῶνται. Ὑπάρχουσιν ὅμως χιλιάδες,
εἰ μὴ ἑκατομμύρια, ἀνθρώπων ἐν Γερμανίᾳ, οἵτινες
ἀνήκουσι μὲν εἰς τὴν λαϊκὴν τάξιν, δὲν δύνανται
ὅμως ἐκ φειδοῦς τῆς ἀξιοπροπέιαις αὐτῶν νὰ λού-
ωνται εἰς τοιαῦτα τοῦ λαοῦ λουτρά· διότι ἐκτὸς
τοῦ συναγελασμοῦ μετὰ λίαν ἀμφιβόλων πολλάκις
προσώπων, δὲν ἔχουσι καὶ λουτρῶν πραγματικόν,
ἀλλ' εἰκόνα μᾶλλον λουτροῦ. Οἱ τοιοῦτοι καὶ λόγῳ
οἰκονομίας δὲν φοιτῶσι ὅσον τακτικῶς εἰς τὰ λου-
τρά, ὅσον φαντάζονται οἱ περὶ λουτρῶν ἐν τοῖς
σπουδαστηρίοις αὐτῶν πραγματευόμενοι, καὶ κρίνον-
τες ἐξ ἑαυτῶν καὶ τινων μεμονωμένων περιστάσεων.
Διότι οἱ τοιοῦτοι, ὅπως ἔχουσιν ἀνάλογον λουτρῶν,
δεόν νὰ πληρῶνται 0.60—1,50 μέτρας, ἧτοι 1—3
δρχ., καὶ ἐν ὠρισμένῳ χρονικῷ διαστήματι, συνήθως
3/4 — 1 ὥρ., διαμονῆς. Δὲν ἔχουσιν ἄρα δίκαιον
νὰ καυχῶνται οἱ Εὐρωπαῖοι. Ἐπὶ Μ. Ἀλεξάνδρου
ἠδύνατό τις νὰ λουσθῆ ἀντὶ 30 περίπου λεπτῶν
(2 ὀβολῶν) ἑκάστοτε, ἀντὶ 5 δὲ ἐν Ῥώμῃ, ὡς εἶδο-
μεν, καὶ δὴ μᾶλλον ἀνθρωπίνως. Ὁ ζῆλος ἐν τού-
τοις τῶν Γερμανῶν ὑπὲρ τῆς διαδόσεως τῶν λου-
τρῶν εἶνε παραδειγματικὸς καὶ ἀξιος παντὸς ἐπαίνου.
Ἡ εἰσαγωγὴ τῶν λουτρῶν εἰς τοὺς στρατῶνας αὐ-
τῶν ἔσχεν ἄριστα ἀποτελέσματα. Εὐχῆς ἄρα ἔργον
θὰ ἦτο νὰ εἰσῆγοντο καὶ εἰς τοὺς ἡμέτερους στρα-
τῶνας τὰ καταχυτικὰ λουτρά. Ἡ ἐκ τούτων ὠφέ-
λεια θὰ ἐφαίνετο μεγίστη καὶ ἄμεσος εἰς τε τὰς
ἀσκήσεις καὶ εἰς τὴν λοιπὴν καθόλου στρατιωτικὴν
ὕπηρεσιαν· εἰς πλείστους δὲ θὰ ἐγίνοντο ἔξι σω-
στικὴ καὶ μετὰ τὴν ἀπὸ τῆς στρατιωτικῆς ὑπηρεσίας
ἀπαλλαγὴν αὐτῶν ὁ δὲ εἰς θὰ ἐγίνετο διδάσκαλος
δέκα ἄλλων.

Ἀλλὰ κρίνομεν περιττὸν διὰ πλειοτέρων ἐτι νὰ
ὑποδείξωμεν ὅτι τὸ περὶ λουτρῶν τῆς ἐργατικῆς τά-
ξεως, τοῦ λαοῦ καθόλου, ζήτημα ἀνάγκη νὰ θεω-
ρηθῆ ὡς ἐν τῶν σπουδαιότατων κοινωνικῶν ζητή-
ματων παντὸς ὀρθῶς πεπολιτισμένου ἔθνους, καὶ ὅτι
ἡ εἰσαγωγὴ καὶ εὐρυτέρα τοιούτων λουτρῶν διάδο-
σις εἶνε οὐ μόνον ὠφέλιμος, ἀλλ' αὐτὸ τοῦτο ἀνα-
γκαία. Ὅθεν περιοριζόμεθα διὰ τῶν ὀλίγων τούτων
εἰς τὴν πρακτικωτέραν μόνον ἔρευναν τοῦ ζητήμα-
τος. Ἰδοὺ δὲ, ἵνα ὦμεν σύντομοι, τὰ πρακτικὰ
ἐξαχόμενα τῆς ἐρέυνης ταύτης:

α — Τὸ λουτρῶν δεόν νὰ προσιτῶνῃ
τοῖς πᾶσι.

Πᾶς Ἕλλην ὀφείλει νὰ λούηται, εἰ μὴ ἀπαξ τῆς
ἡμέρας, τοῦλάχιστον ἀπαξ τῆς ἐβδομάδος. Ἐκ τού-
του ἔπεται ὅτι:

β — Τὸ λουτρῶν δεόν νὰ ἦ ὅσον οἶόν
τε τελειότερον καὶ εὐθηνότερον.

γ — Δὲν πρέπει νὰ δαπανᾶται χρόνος
πολύς πρὸς τοῦτο, καὶ

δ — (Ἰδίως, διὰ τὰ ἡμέτερα): Νὰ μὴ
δεῖται πολλοῦ ὕδατος.

Λουτρῶν ἄρα πληροῦν τοὺς τέσσαρας τούτους
ὄρους δὴλον ὅτι εἶνε τὸ ἄριστον. Τοιοῦτο δὲ λου-
τρῶν, ὡς ἐσχάτως διὰ πολλῶν πειραμάτων ἀπε-
δείχθη, εἶνε τὸ ἐν τοῖς πρόσθεν μνημονευθὲν καταχυ-
τικὸν λουτρῶν. Τὸ σύστημα τοῦτο τείνει νὰ γενικευθῆ
ἐν τῇ Ἑσπερίᾳ. Καὶ ἤδη οὐ μόνον κατὰ τοῦτο ῥυθ-
μίζονται τὰ κοινὰ τοῦ λαοῦ λουτρά, ἀλλὰ καὶ τὰ
τῶν στρατῶνων, τῶν φυλακῶν καὶ τῶν διαφόρων
φιλανθρωπικῶν καὶ εκπαιδευτικῶν ἰδρυμάτων. Τοι-
οῦτο δὲ σύστημα λειτουργεῖ καὶ εἰς τὸ νεώτατον,
λαμπρὸν καὶ μοναδικὸν διὰ τὴν τελειότητα, εἰς τὸ
εἶδος του, ἐν Εὐρώπῃ φιλανθρωπικὸν ἴδρυμα ὑπὲρ
τῶν ἀστεγῶν (Asyl für Obdachlose) τοῦ Βερολίνου.

Τὸ σύστημα τοῦτο ἀνεγνωρίσθη ὡς τὸ σκοπιμώ-
τερον καὶ ὑπὸ τῆς ἐν Βερολίῳ Ἐκθέσεως Ὑγιεινῆς
ἐν ἔτει 1883. Εἶνε δὲ φανερόν παντὶ σχεδὸν καὶ μὴ
πάνυ σοφῷ περὶ τὰ τοιαῦτα ὅτι τοῦτο εἶνε τὸ πρα-
κτικώτερον διὰ τὴν ἐργατικὴν κυρίως τάξιν. Δι'
ὀλίγου χλιαροῦ ὕδατος καὶ μικροῦ τεμαχίου σάπωνος
καθαρίζει τις ἐντελῶς, κατὰ τὸ σύστημα τοῦτο, τὸ
δέρμα του. Ὁ χρόνος ὁ ἀναγκαῖος πρὸς λούσιν εἶνε
ἀσήμαντος, ἐπίσης δὲ καὶ τὸ ὑπηρετικὸν τῶν λου-
τρῶν προσωπικόν· ὡς ἐκ τούτου καὶ εὐθηνία, φυσικῶ
τῷ λόγῳ εἶνε μεγίστη, οἱ δὲ λουόμενοι ἐν βρα-
χυτάτῳ χρόνῳ δύναται ἀλληλοδιαδόχως νὰ προσ-
έρχωνται. Διὰ δημοσία καὶ ἰδιωτικὰ ἰδρύματα,
Ὀρφανοτροφεῖα, κ. τ. λ. ἔνθα ἐκπαιδεύονται ἀσχο-
λούμενοι μάλιστα καὶ εἰς τέχνας, ἡ εἰσαγωγὴ τοῦ
τοιούτου συστήματος λουτρῶν εἶνε ἡ μόνη δυνατὴ
καὶ σκόπιμος, ἕνεκα τῶν ἐν τοῖς ἄνω ῥηθέντων
πλεονεκτημάτων τοῦ συστήματος τούτου. Οἱ λου-
τῆρες ἐθίζουσι τοὺς παῖδας εἰς μαλθακότητα ἐπικί-
νδον ἐνίοτε, ἕνεκα τῆς ἡδυπαθοῦς ἐν τῷ λουτῆρι
θερμότητος. Πλὴν τούτου ἀδύνατος σχεδὸν ἀποβαί-

νει ή χρήσις λουτήρων δια παιδαγωγείον ενέχον πολλούς τροφίμους.

Ἦδη προβῶμεν εἰς τινὰς πρακτικωτέρας ἐπι υποθήκας.

Ἡ θερμοκρασία τοῦ ὕδατος ἔστω 20⁰ K. τὸ θέρος καὶ 40⁰ K. τὸν χειμῶνα. Πρὸς λουσίαν ἐκάστου ἀτόμου ἀρκοῦσι 15' ἕως 20' ὥρ. καὶ 40 λίτραι ὕδατος, ἐν ᾧ διὰ τοὺς λουτήρας ἀπαιτεῖται τριπλάσιος τοῦλάχιστον χρόνος, καὶ μόλις ἀρκοῦσι 225 λίτραι ὕδατος. Τὸ ὕδωρ διοχετεύεται διὰ σωλήνων ἐκ σιδήρου ἢ χυτοσιδήρου καὶ πίπτει μεθ' ὀσμῆς ἐπὶ τοῦ λουομένου ὡς βραχέα βροχή, ἀφαιροῦν οὕτω τὸν ἀπῶνα καὶ πᾶσαν τοῦ σώματος ἀκαθαρσίαν καὶ ἐκρέον, ἀνευ τινος ἄλλης ὑπηρεσίας, διὰ τῶν πρὸς τοῦτο ὠρισμένων ἀγωγῶν. Ἐν τοιούτοις λουτροῖς σκόπιμος εἶνε καὶ ἡ διοχέτευσις ψυχροῦ ὕδατος πρὸς εὐχερεστέραν κράσιν τῆς θερμοκρασίας. Τὰ δωμάτια δὲν πρέπει νὰ εἶνε λιθόκτιστα, ἀλλ' ἐκ πλακῶν λευκοσιδήρου πρὸς τοῦτο ἐπιχειρηγασμένων καὶ νὰ χωρίζονται ἀπ' ἀλλήλων. Αἱ δὲ πλάκες αὗται δὲν εἶνε ἀνάγκη νὰ φθάνωσι μέχρι τοῦ ἐδάφους· δύνανται νὰ ἀφίστανται τοῦτου περὶ τὰ 0. 20 μ. Τὰ διαχωρίσματα ταῦτα πρέπει νὰ ἔχωσι, πρὸς οἰκονομίαν χώρου καὶ ἐξόδου, 0. 80 μ. βῆθος καὶ 1 μ. πλάτος· τὸ δὲ ἔδαφος ἔστω ὀλίγον κεκλιμένον πρὸς εὐχερεστέραν ἄθροισιν τοῦ ἀκαθάρτου ὕδατος εἰς τοὺς πρὸς τοῦτο ἀγωγούς. Ἡ ἀίθουσα τῶν λουτρῶν δύναται νὰ θερμαίνεται τὸν χειμῶνα διὰ τοῦ ἀτμοῦ τοῦ λέβητος, ὀδηγουμένου καταλλήλως δι' ἀγωγῶν, καὶ ψυχθὲν νὰ ἐπιστρέφῃ αὐθις εἰς τὸν λέβητα ὡς ὕδωρ· οὕτω δὲ ἐπιτυγχάνεται ἀνέξοδος θερμανσις καὶ οἰκονομία τῆς ὕδατος. Ἡ δὲ διαφορὰ τῆς ἐσωτερικῆς τῶν λουτρῶν θερμοκρασίας καὶ ἐκείνης τῆς ἐξωτερικῆς ἀτμοσφαιρας δύναται νὰ εἶνε : 30—40 K.

Τὰ νεώτατα κτίρια λαϊκῶν λουτρῶν ἰδρῦθησαν τὸν Μάρτιον τοῦ 1888 ἐν Βερολίῳ ὑπὸ τινος ἐταιρείας ἀποτελουμένης ἐκ ζηλωτῶν καὶ δραστηρίων ἀνδρῶν (Berliner Verein für Volksbäder). Ἐν τοῖς λουτροῖς τούτοις (δύο τὸν ἀριθμὸν δι' ἀνδρας καὶ διὰ γυναῖκας, τὸ ἐν ἐν Oranienburger Vorstadt, τὸ ἕτερον ἐν Alt=und Neu=Köln) λειτουργεῖ μικτὸν τι λουτρῶν σύστημα, συνιστάμενον ἐκ καταχυτικῶν συσκευῶν καὶ ἐκ κοινῶν λουτήρων. Ἐκάτερον τούτων παρέχει 840 λουτρά λουτήρων καὶ 1500 καταχυτικῶν καθ' ἐκάστην ἀντὶ 10—15 Pf. (15—25 λεπτῶν) μετὰ σάπωνος καὶ χειρομακτροῦ. Ἡ δ' ἐν αὐτοῖς πείρα διδάσκει ἡμᾶς ὅτι τὰ καταχυτικὰ λουτρά εἶνε τὰ πρακτικώτερα καὶ εὐθυνότερα· διὸ καὶ προτιμῶνται παρὰ τοῦ πλήθους, ἰδίᾳ τῶν ἀνδρῶν. Ἐπίσης τέλεια τοιούτου εἶδους λουτρά λειτουργοῦσι καὶ ἐν Φραγκφούρτῃ π. τ. Μ. καὶ ἐν Μαγδεμβούργῳ. Πολλοὶ δὲ ἰδιοκτῆται βιομηχανικῶν καταστημάτων ἰδρυσαν παρ' αὐτοῖς τοιαῦτα λουτρά, παρέχοντες αὐτὰ δωρεὰν εἰς τοὺς ἐργάτας αὐτῶν. Τὸ σύστημα τοῦτο καὶ εἰς τὰ σχολεῖα

ἐπι ὁσημέραι εἰσάγεται (Schul=Brausebäder), ὡς ἐν Γοτίγκῃ, ἐνθα δὴ τὸ πρῶτον τοιοῦτον ἰδρυμα ἐλειτούργησεν, ἐν Βρεσλάφ, Φραγκφούρτῃ, Μαγδεμβούργῳ κ. α. Τοιοῦτο δὲ σύστημα ἀπὸ τινῶν ἐτῶν λειτουργεῖ καὶ ἐν τῷ ἐν Ἀθήναις Ὀρφανοτροφείῳ Χατζηκόστα.

Καταλήγοντες ἐπιστῶμεν καὶ αὐθις τὴν προσοχὴν τῶν ἀρμοδίων ἐπὶ τοῦ ζωικοῦ τούτου ζητήματος. Κατὰ τὴν ἡμετέραν γνώμην, τὸ πρὸς ἑαυτὸν σέβας (self-respect) τῶν Ἀγγλων ὀφείλεται κατὰ μέγα μέρος εἰς τὴν λαμπρὰν αὐτῶν ἔξιν τῆς αὐστηρᾶς καθαριότητος. Πόσον δὲ σωστικὸν εἶνε τὸ σέβας τοῦτο εἰς τὸν ἀνθρώπων ἐν γένει, καὶ ἡλικίην ἔχει ἀξίαν ὡς ἐσωτερικὸς παιδαγωγικὸς παράγων, ἀνάγκη νὰ εἰπωμεν; Ὅτι δὲ καὶ οἱ ἡμέτεροι πρόγονοι, ἤδη κατὰ τοὺς Ὀμηρικῶν χρόνους, ἦσαν αὐστηρότατοι εἰς τὸ ζήτημα τοῦτο, πειθόμεθα ἀναπολοῦντες τὰς ἐρατεινάς ἐκείνας ἐν τῇ ἀφελείᾳ ἀπλοικότητι τῶν εἰκόνας τοῦ θεοῦ τῆς Ἰωνίας ποιητοῦ. Μία ἐκδρομὴ ἀνὰ ταύτας, ὅσον ἀπολαυστικὴ καὶ ἂν εἶνε, ἤθελε μᾶς ὠθήσῃ πέρα τῶν ὀρίων καὶ τοῦ σκοποῦ τῆς παρούσης διατριβῆς. Διὸ ἀρκοῦμεθα εἰς ἐν μόνον παράδειγμα, δι' οὗ λαμπρῶς καταδεικνύεται ἡ αὐστηρὰ τῶν ἀνδρῶν ἐκείνων καθαριότης, ἀπολήξασα πλέον εἰς ἔξιν, εἰς ἀπλοῦν τύπον. Ὁ Τηλέμαχος ζητῶν πληροφορίας περὶ τοῦ πατρὸς του, συνοδευόμενος ὑπὸ τοῦ Νεστορίδου Πεισιστράτου ἔρχεται εἰς τὰ λαμπρὰ ἀνάκτορα τοῦ Μενελάου. Θαυμάζουσιν ἀμφοτέροι οἱ φίλοι τὸν πλοῦτον αὐτῶν, καὶ ὀδηγοῦνται εἰς τὰ λουτρά καὶ μετὰ τὴν λουσίαν παρακάθηται τῷ Μενελάῳ, ὅπως δειπνήσωσιν. Ἦσαν βεβαίως καθαροὶ οἱ εὐγενεῖς ἐκεῖνοι νέοι, ἀποῦ μόλις εἶχον ἐξέλθῃ τῶν εὐξέστων ἀσαμίνθων, ἐν τούτοις ἡ ἀμφίπολος φέρει χέρνιβα ν ἰ ψ α θ α ι, πρὶν ἢ ἀψῶνται πόσιος καὶ ἐδητύος. Ἴδου τὸ ὠραῖον χωρίον :

«αὐτὰρ ἐπεὶ τάρπησαν ὀρόμενοι ὀφθαλμοῖσιν, ἔς ῥ' ἀσαμίνθους βάντες εὐξέστας λούσαντο. τοὺς δ' ἐπεὶ οὖν δμῶαί λούσαν καὶ χρίσαν ἑλαίῳ, ἀμφὶ δ' ἄρα χλαίνας οὐλας βάλλον ἠδὲ χιτῶνας, ἔς ῥα θρόνους ἔζοντο παρ' Ἀτρεΐδην Μενελάου. Χέρνιβα δ' ἀμφίπολος προχῶν ἐπέχευε φέρουσα καλῇ χρυσεῖ ὑπὲρ ἀργυρεῖο λέβητος, νίψασθαι παρὰ δὲ ξεστὴν ἐτάνυσσε τράπεζαν. (δ 47—55. Πρβλ. καὶ ρ 87—95. K 572 κ.λ.)

Βεβαίως ἡ ἰδέα, ἡ θεωρία, εἶνε ἐν τῷ βίῳ τὸ πρῶτον ταύτην δὲ ἀκολουθεῖ ἡ ἐφαρμογή, ἡ πράξις. Ἐν τούτοις ἀνευ ἐγκαρτερίας, ἀνευ ὑπομονῆς καὶ ἐπιμονῆς ἐν τῇ ἐκτελέσει ἡ μὲν θεωρία ἀποβαίνει ἀνεμῶλιος, ἡ δὲ πράξις τυφλή. Ἐντεῦθεν δ' ἐξηγεῖται ἡ παρ' ἡμῖν, ἀνθρώποις, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ οὐχὶ σθεναρᾶς καρτερήσεως, περιφρόνησις πάσης θεωρίας, ὡς καὶ ἡ ἀποτυχία πάσης πράξεως.

Πολλοὶ μὲν καὶ καλοὶ ἔξεις καθιστῶσιν ἑλαφρὰν τὴν «πολύμοχθον γένει βροτεῖψ» ἀρετὴν, πολλοὶ δὲ καὶ κακοὶ καθιστῶσιν αὐτὴν οὐ μόνον βαρυτάτην, ἀλλὰ καὶ αὐτὸ τοῦτο ἀδύνατον. Ἐνασκήσωμεν ἄρα τοῖς τροφίμοις ἡμῶν πολλὰς καὶ καλὰς ἔξεις, ὅσῳ

μικραὶ καὶ εὐτελεῖς καὶ ἂν φαίνωνται τοῖς πολλοῖς αὐταί· διότι ἐκ τῶν μικρῶν συναποτελοῦνται διὰ τοῦ χρόνου, κατὰ τὴν τῶν λαῶν σοφίαν, 1) τὰ μεγάλα.

Διὰ δαπάνης 3000 δραχ. περίπου δύνανται, ὑπάρχοντος, ἐννοεῖται, χώρου ἐτοίμου, 2) νὰ κατασκευασθῶσιν 24 περίπου καταχυτικὰ λουτρά εἰς πᾶν ἐκπαιδευτήριον. Οὐδεμία δὲ δαπάνη συντηρήσεως αὐτῶν, προμηθείας καυσίμου ὕλης, ὕδατος, χειρομακτρῶν, σάπωνος καὶ μισθοῦ ὑπηρετικοῦ προσωπικοῦ ἀπαιτεῖται ἐκ μέρους τῆς Πολιτείας, ἐκάστου μαθητοῦ ὑποχρέου νὰ καταβάλλῃ 15—25 λ., ἀναλόγως τοῦ ἀριθμοῦ τῶν μαθητῶν, διὰ τὸ ἐβδομαδιαῖον λουτρόν του. Ὑποθέσωμεν ἤδη Διδασκαλεῖον λ.χ., εἰς ὃ φοιτῶσιν 100 μαθηταί, καὶ ἔστω 20 λ. τὸ τίμημα τοῦ λουτροῦ· οὕτω ἔχομεν 20 δρχ. τὴν ἐβδομάδα ἢ 80 δρχ. τὸν μῆνα. Εἴκοσι πέντε δραχμαὶ ἀρκοῦσιν εἰς μηνιαῖον μισθὸν τοῦ φροντιστοῦ τῶν λουτρῶν, ἀσχολουμένου μόνον ἐν αὐτοῖς κατὰ πᾶν Σάββατον, τὸ δὲ ὑπόλοιπον τοῦ ποσοῦ ἀρκεῖ διὰ τὰς λοιπὰς, τῶν λουτρῶν δαπάνας. Ἐὰν οἱ μαθηταὶ εἶνε πλείονες, τὸ περίσσευμα τότε τῆς καταβολῆς, ἀθροίζομενον καὶ σὺν τῷ χρόνῳ αὐξόμενον μέγα, νὰ χρησιμεύσῃ δύναται εἰς τὴν αὐξήσιν καὶ εἰς τὴν βελτίωσιν, ὡς καὶ εἰς τὸν διάκοσμον τῶν λουτρῶν, εἰς προσθήκην λουτήρων διὰ τοὺς καθηγητάς κ.λ. Ἴδου δὲ τεμάχιον μικρὸν προγράμματος Διδασκαλείου, ὡς, καθ' ἡμᾶς, θὰ εἶχεν ὀρθῶς π.χ. ἡ χρησιμοποίησις τοῦ μ.μ. χρόνου τοῦ Σαββάτου.

1) Παιδαγωγικαὶ συζητήσεις ἐπὶ τῶν ἐργασιῶν τοῦ προτύπου κ.λ.

2) Περιπάτος ἐκτὸς τῆς πόλεως, γυμναστικὴ, παιδαγωγικαὶ παιδιαί. Μὴ ἐπιτρέποντος τοῦ καιροῦ παραλείπεται, ὡς εἰκός, ὁ περίπατος, πάντα δὲ τὰ λοιπὰ τελοῦνται ἐν τῷ Διδασκαλείῳ.

3) Λουτρά.—Δειπνον.

4) Συνάθροισις ἐν τῷ καταστήματι τοῦ Διδασκαλείου. Ἐρμηνεῖα τοῦ Εὐαγγελίου τῆς ἀκολουθοῦ Κυριακῆς ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ τῶν θρησκευτικῶν, ἐλλείψει δὲ τούτου, ὑπὸ τοῦ διευθυντοῦ. Εὐθυμὸς συναναστροφή, ἄσματα κ.λ. καὶ ἐν τέλει· ἱερὸς ὕμνος.

Τὴν δὲ πρωίαν τῆς Κυριακῆς συνάθροισις ἐν τῷ Διδασκαλείῳ καὶ φοιτήσις, ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν τοῦ διευθυντοῦ, εἰς τὴν Ἐκκλησίαν. Πάντων δὲ τούτων ἡ χρονικὴ διάρκεια καὶ διαδοχὴ ἀναλόγως τῶν ὥρῶν τοῦ ἔτους εἶνε ἔργον τοῦ διευθυντοῦ. Εἶνε δὲ περιττὸν νὰ εἰπωμεν ὅτι τὸ θέρος προτιμητέα τὰ θαλάσσια λουτρά ἢ τὰ ποτάμια, ὅπου τοῦτο δυνατὸν, ὡς

1) Εἰ γὰρ κεν σμικρὸν ἐπὶ σμικρῷ καταθεῖ, καὶ θαμὰ τοῦτ' ἔρδοι, τάχα κεν καὶ μέγα γένοιτο.—Φασούλι τὸ φασούλι γεμίζει τὸ σακκούλι.—Petit à petit l'oiseau fait son nid. κ.λ.

2) Ὡς τοιοῦτος δὲ δύναται οὐχ ἥκιστα νὰ γίνῃ χρησιμὸς τὸ ὑπόγειον, μίᾳ αἰθουσᾷ ἐν ἣ ἄχρηστα κεῖνται ὑλικά, παράπηγμά τι ἐν τῇ αὐλῇ, καὶ εἴτι τοιοῦτο.

ἐν Λαρίσῃ, καὶ ὅτι πάντα τὰ ἐν τοῖς ἄνω δέον, διὰ λόγους περὶ ὧν ἴσως ἄλλοτε, νὰ ὑφίστανται ὑποχρεωτικῶς καὶ οἱ κύριοι καθηγηταί, ὡς καὶ οἱ τοῦ προτύπου διδάσκαλοι.

Γνωρίζω καλῶς πάσας τὰς ἀντιρρήσεις τῶν ἀρμοδίων ἤτοι τὴν ἀδράνειαν ἢ καὶ ἄρνησιν τῆς προϊσταμένης ἀρχῆς, τὴν ἀδιαφορίαν τῶν μαθητῶν, τὴν ἐπίτασιν τῆς ἐπιτηρήσεως αὐτῶν, τὴν ἐπαύξηνσιν φροντίδων κ.λ. Εἰς πάσας ταύτας τὰς πιθανὰς ἀντιρρήσεις συλλήθδην ἀπαντῶμεν ὅτι ἡ θέλησις εἶνε δύναμις, ὡς λέγουσι τόσον ὀρθῶς καὶ οἱ ὡς κοῦφοι θεωρούμενοι Γάλλοι : Vouloir c' est pouvoir.

Ἡ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΕΝ ΤΟΙΣ ΕΛΛΗΝΙΚΟΙΣ ΣΧΟΛΕΙΟΙΣ ΚΑΙ ΓΥΜΝΑΣΙΟΙΣ

Ἐν τοῖς δημοτικῶν σχολείοις ἀπὸ τοῦ ἔτους 1878 καταβάλλεται εὐγενὴς προσπάθεια πρὸς διδασκαλίαν καὶ ἀνατροφὴν τῶν παιδῶν συμφῶνως πρὸς τὰ ἐξαγόμενα τῆς παιδαγωγικῆς ἐπιστήμης καὶ χαιρεῖ τις βλέπων ὅτι ὑπάρχουσι νῦν χίλιοι περίπου δημοδιδάσκαλοι, ὅτινες οὐ μόνον εἶναι εἰς κατάστασιν νὰ ἐννοῶσι τὰ παιδαγωγικὰ ζητήματα, ἀλλὰ καὶ φιλοτιμοῦνται νὰ ρυθμίζωσι τὴν διδασκαλίαν αὐτῶν πρὸς τὰς ἀπαιτήσεις τῆς ἐπιστήμης. Τὸ δὲ σπουδαιότατον πάντων εἶναι ὅτι ἀνεπτύχθη μετὰ τῶν νέων τούτων δημοδιδασκάλων καὶ ἐνδιαφέρον ὑπὲρ τῆς βελτιώσεως αὐτῶν, ὅπερ βλέπει τις καὶ ἐν τῇ συγγραφῇ βιβλίων καὶ ἐν τῇ συμμετοχῇ αὐτῶν εἰς συλλόγους καὶ συνεδρίας καὶ ἐν τῇ ἀναγνώσει παιδαγωγικῶν συγγραμμάτων. Καὶ τόσον ἀκμαῖος ἐμφανίζεται ὁ ζῆλος αὐτῶν ὑπὲρ τοῦ ἔργου τῶν καὶ τοῦ σχολείου τῶν, ὥστε καὶ μετὰ ὅλας τὰς κακουχίας αὐτῶν καὶ τὴν ἀξιοκατάκριτον παραγνώρισιν ὑπὸ τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας, ἐν τούτοις ἐξακολουθοῦσιν ἐργαζόμενοι καὶ ὑπομένοντες καὶ ἐλπίζοντες, ὅτι ὁ ἀγὼν αὐτῶν ὑπὲρ τῆς τελειοτέρας τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ ἀνατροφῆς θὰ στεφθῇ τέλος ὑπὸ ἐπιτυχίας. Ἄλλ' ἐκ παραλλήλου πρὸς τοὺς δημοδιδασκάλους τοὺς οὕτω πράττοντας ὑπάρχουσι παρ' ἡμῖν καὶ δύο ἀνώτεροι τάξεις διδασκάλων τῶν ἐργαζομένων ἐν τοῖς Ἑλληνικοῖς σχολείοις καὶ γυμνασίοις, ὧν οἱ πλεῖστοι ἀντέταξαν καὶ ἀντιτάττουσιν ἐρρωμένην ἐντίστασιν κατὰ παντός, ὅπερ ἠδύνατο νὰ καταστήσῃ τὴν διδασκαλίαν αὐτῶν καὶ ἀγωγὴν τελεσφόρον καὶ κάρπιμον. Μετὰ τὸ μειδιᾶμα ἀνθρώπων ἀλαζόνων καὶ μετὰ τὴν περιφρόνησιν πρὸς πᾶσαν παιδαγωγικὴν ἐργασίαν, ὧν μόνον πλήρης ἀμάθεια τῶν ἐργασιῶν τούτων καὶ τελεία ἀδιαφορία πρὸς τὸ ἔργον τὸ διδασκαλικὸν δύναται νὰ δικαιολογήσῃ ἐξακολουθοῦσι τὸ ἀπαίσιον αὐτῶν ἔργον νὰ μαραινῶσι τὸ πνεῦμα τῶν μαθητῶν αὐτῶν διὰ μεθόδων ἀπρηχαιωμένων καὶ καταδεδικασμένων πρὸ πολλοῦ ὑπὸ τῆς ἐπιστή-

μης, νὰ ἀποσκληρύνωσι δὲ τὴν καρδίαν αὐτῶν διὰ βαρβάρων μέσων καὶ ἀπανθρώπων καὶ νὰ παραιδώσιν εἰς τὴν κοινωνίαν ἀνθρώπων ἀδιαφόρους πρὸς τὰ γράμματα καὶ πρὸς τὴν ἐπιστήμην, ἐτοίμους δὲ νὰ μεταχειρισθῶσιν κατὰ τῶν συμπολιτῶν αὐτῶν διὰ παραμικρὰν ἀφορμὴν τὴν χρῆσιν τῆς βιβλίου καὶ τοῦ γρόνθου, ἃ εἶδον μεταχειριζόμενα μετὰ πλείστης δεξιότητος ὑπὸ τῶν παιδευτῶν αὐτῶν ἐν τοῖς σχολείοις καθ' ὅλας τὰς τάξεις ἀπὸ τῆς τελευταίας μέχρι τῆς ἀνωτάτης. Καὶ ὅμως ἐναντίον τῶν τελομένων ἐν τοῖς ἀνωτέροις σχολείοις βασιανιστηρίων καὶ σωματικῶν καὶ πνευματικῶν δὲν ἠγανάκτησεν οὐδεμία καρδία πατρός, δὲν συνεκινήθη οὐδεμία καρδία πολίτου, δὲν ἐστρεψε τὴν ὑψηλὴν προσοχὴν τῆς οὐδεμίας ψυχῆ ὑπουργοῦ! Καὶ ἀφίνομεν πάντες καὶ γονεῖς καὶ πολῖται καὶ ὑπουργοὶ τὰ τέκνα ἡμῶν καὶ τῶν συμπολιτῶν ἡμῶν νὰ διέρχωνται τὸν κάλλιστον αὐτῶν βίον ἐν τῇ ἐσχάτῃ αὐτῇ κακοδαιμονίᾳ, στρεβλούμενα καθ' ἡμέραν καὶ πνευματικῶς καὶ σωματικῶς ἀντὶ ἀχρήστῶν γνώσεων, ἃς καθιστᾷ τοιαύτας μάλιστα ἢ διεστραμμένη τῆς διδασκαλίας μέθοδος. Ἄν ἦδύνατο ἡ φωνὴ ἡμῶν νὰ ἔφθανε μέχρι τοῦ ὕψους τῶν κ. κ. Ἑλληνοδιδασκάλων καὶ καθηγητῶν, θὰ ἐλαμβάνομεν τὴν τολμὴν νὰ ἐλέγομεν αὐτοῖς: «Κύριοι Ἑλληνοδιδασκαλοὶ καὶ καθηγηταί, ἀναγνωρίζομεν ὅτι ἐμπένεσθε ὑπὸ τῆς ἐπιθυμίας νὰ ὠφελήσητε τοὺς μαθητὰς σας, ἀλλ' ἂν δὲν κατωρθώνητε τοῦτο, ἀνάγκη νὰ μεταβάλητε τὴν μέθοδόν σας. Ἡ μέθοδος, ἣν μεταχειρίζεσθε ἐν τῇ διδασκαλίᾳ πάντων τῶν μαθημάτων, εἶναι διεστραμμένη. Ἡ προσοχὴ σας ὅλη συγκεντρῶται εἰς τὴν διδασκαλίαν τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης, καὶ ὅμως πόσους μαθητὰς δύνασθε νὰ ἐπιδείξητε ἐμπείρους τῆς γλώσσης αὐτῆς. Ἐν Γερμανίᾳ εἶδομεν μὲ τούς ὀφθαλμούς ἡμῶν μαθητὰς τῆς ἀνωτάτης τάξεως τοῦ γυμνασίου γράφοντας ἀρχαῖα Ἑλληνικά καὶ ἀπομιμούμενοι τὸ ὄφος τοῦ Ξενοφῶντος, τοῦ Θουκυδίδου. Ἄν δὲ σὰς εἴπωμεν ὅτι ἔκαμνον καὶ στίχους κατὰ Σοφοκλέα, δὲν θὰ μᾶς πιστεῦσητε θεωροῦντες τοῦτο ἀδύνατον, διότι κρίνετε ἐκ τῶν ἰδίων τὰ ἀλλότρια. Διὰ τί νὰ μὴ δύναται καὶ οἱ Ἑλληνοπαῖδες, οἱ λαμβάνοντες ἡμῶν μὲ τὸ γάλα τῆς μητρὸς τῶν τὸ πλεῖστον τοῦ γλωσσικοῦ θησαυροῦ ὡς κληρονομίαν, νὰ ἐννοῶσι τοὺς ἀρχαίους Ἑλληνας συγγραφεῖς κατόπιν ἑτοῦς διδασκαλίας, ὡς ἐννοοῦσι τοὺς οἱ Ἀγγλόπαῖδες, οἱ Γερμανοπαῖδες; Δὲν σὰς πείθει ὅτι ἡ διαφορὰ τῶν ἀποτελεσμάτων ἔχει τὴν αἰτίαν τῆς εἰς τὴν διαφορὰν τῆς διδασκαλίας; Καὶ ἀφ' οὗ γνωρίζετε τοῦτο, διὰ τί δὲν φροντίζετε νὰ κατορθώνητε διὰ τῶν αὐτῶν κόπων καὶ σείς περισσότερα πράγματα; Τὸ πῶς δὲ θὰ κατορθωθῇ τοῦτο, εὐρίσκειται γεγραμμένον εἰς ἓν βιβλίον, ὅπερ λέγεται παιδαγωγικὴ. Εἶναι δὲ τοῦτο ἡ ἐπιστήμη, ἣς ἠκούσατε συχνάκις μέχρι τοῦδε τὸ ὄνομα, ἀλλὰ δυστυχῶς μόνον τοῦτο. Ὁ κ. Πανταζίδης ἐξέδωκεν ἐν

βιβλίον πρὸς δὴγηγίαν τῶν διδασκάλων καὶ καθηγητῶν, δὲν λέγω ὅτι τοῦτο εἶναι τὸ κορυφώμα τῆς ἐπιστήμης, φρονοῦμεν δὲ ὅτι οὐδὲ ὁ κ. Πανταζίδης ἔχει τοιαύτην γνώμην, ἔχει ὅμως πολλὰ σοφὰ πράγματα ἐκεῖ γεγραμμένα, ἃ σεῖς ἀγνοεῖτε. Διὰ τί δὲν ἀναγνώσκετε τὸ βιβλίον τοῦτο; Τὸ διδασκαλικὸν ἔργον ἀπαιτεῖ δύο πράγματα γινῶσιν τῆς διδασκαλίας ὕλης καὶ γινῶσιν τῆς ὀρθῆς μεθόδου τῆς διδασκαλίας. Σεῖς γινώσκετε τὸ ἓν μόνον, διὰ τί δὲν θέλετε νὰ μάθητε καὶ τὸ ἄλλο, ἵνα ἐκ χωλῶν γίνητε διδάσκαλοι ἀρτίποδες πρὸς δόξαν ὑμῶν, πρὸς ὠφέλειαν τῶν μαθητῶν σας καὶ τῆς πατρίδος σας, ἣς ἐτάχθητε θεράποντες;

Καὶ ὄχι μόνον εἰς τὰ Ἑλληνικά δὲν κάμνετε σπουδαῖα πράγματα, ἀλλ' οὐδὲ εἰς τὰ μαθηματικά, οὐδὲ εἰς τὴν ἱστορίαν, οὐδὲ εἰς τὰ ἄλλα μαθήματα. Αἱ γνώσεις, ἃς μεταδίδετε, ἐπειδὴ δὲν φυτεύονται εἰς τὸ ἔδαφος τῆς ψυχῆς, ἀλλ' εἰς τὴν γλῶσσαν μόνον τῶν μαθητῶν, ξηραίνονται καὶ ἀφανίζονται τὴν ὑστερίαν τῆς διδασκαλίας σας καὶ ματαιοπονεῖτε διδάσκοντες δῆθεν καὶ μορφώνοντες. Τί δὲ νὰ εἴπωμεν περὶ τῶν μέσων τῆς πειθαρχίας σας;

Πρεσβεύοντες ὡς οὐρανόπεμπτον ἀλήθειαν τὸ κάκιστον λόγιον: «Ὁ μὴ ὀφείλει ἀνθρώπος οὐ παιδεύεται» ὀφείτε τοὺς μαθητὰς σας καὶ νομίζετε ὅτι τὸ ὀφείλει εἶναι καὶ παιδεύειν. Καὶ μετεβάλετε τὸ σχολεῖον, ὅπερ σημαίνει τόπον σχολῆς, ὅλ. τόπον ὅπου δὲν ὑπάρχουν καταναγκαστικαὶ ἐργασίαι, εἰς φόβητρον τῶν μαθητῶν. Καὶ πότε ἐφαρμάζεται τοιαῦτα μέτρα; εἰς ἐποχὴν, καθ' ἣν ἐγένοντο πανταχοῦ τοῦ κόσμου ἐταιρεῖαι πρὸς προστασίαν τῶν πτηνῶν, πρὸς προστασίαν τῶν κτηνῶν ἀπὸ τῆς βίας καὶ τῆς αὐθαιρεσίας τῶν κοινῶν ἀνθρώπων. Διδάσκαλοι, μὴ λησμονήτε ὅτι τὰ τέκνα ταῦτα, εἰς ἃ καθιστᾷτε ἀνιαρὰν τὴν ζωὴν διὰ τῆς ἀμεθόδου καὶ ἀσκόπου καὶ ὑπερβολικῆς καὶ ἀπανθρώπου διδασκαλίας σας καὶ ἀγωγῆς σας, ἔχουσι καὶ αὐτὰ ἀναφαίρετον δικαίωμα νὰ ζήσῃσι καὶ νὰ ἀπολαύσῃσι τῆς ζωῆς τῶν καὶ ὅστις γίνεται παραίτιος βλάβης αὐτῶν ἢ σωματικῆς ἢ πνευματικῆς διαπράττει μέγα καὶ φοβερὸν κακὸν καὶ εἰς τοὺς μαθητὰς καὶ εἰς τὸ ἔθνος. Ἀγγλος παιδαγωγὸς ὁ Locke λέγει: «Παρατηρήθη ὅτι ἐκ τῶν παίδων, τὰ ὅποια πολὺ ἐδέροντο, σπανιωτάτα ἐγένοντο ἄνδρες καλοὶ.» Καὶ διὰ τὸν σοβαρώτατον τοῦτον λόγον, ὅτι διὰ τῆς μαστιγώσεως ἀποσκληρύνεται ἡ καρδία τῶν μαθητῶν ἔπρεπε, κύριοι καθηγηταί καὶ διδάσκαλοι, νὰ εἴσθε λίαν προσεκτικοὶ μετὰ τὰς τιμωρίας σας. Δι' αὐτῶν δὲν κατορθώνετε ἄλλο ἢ νὰ γίνετε μισητοὶ εἰς τοὺς μαθητὰς σας, νὰ γίνεται μισητοὶ εἰς τοὺς γονεῖς οἵτινες ἀνατρέφουσι τὰ τέκνα τῶν ἀνευ μαστιγώσεως καὶ νὰ ἀφαιρέσητε αὐτῶν διὰ τῆς τοιαύτης διαγωγῆς σας τὸ ἔδαφος τῆς τελεσφόρου ἐνεργείας σας.

